

Els Moliners

ELS MOLINERS ÉS UNA ANTIGA tradició de la Poble de Lillet que se celebrava els dimarts de Carnestoltes davant del Molí de la Vila, al bell mig de la població. El darrer any que es va portar a terme va ser el 1924 (1). Com altres tradicions poblatanes, aquesta va tenir la sort de ser recollida per l'escriptor, intel·lectual, actor i home de teatre, Jaume Fàbregas i Artigas (2). Pel seu interès folklòric i etnogràfic, i per la relació que té amb els molins, tot seguit reproduïm la glossa (3) d'Els Moliners.

ELS MOLINERS

A semblança de la Dansa de Falgàs que es remunta a temps antiquíssims, la nostra vila tenia arrelats certs costums esdevinguts tradicions, ja que se celebraven amb gran entusiasme i sense defalliment. Un d'aquests costums, per cert, ben poblatà, tenia per nom Els Moliners.

Fóra arriscat determinar amb exactitud l'època d'aquest costum, si bé pot assegurar-se –a jutjar pel seu origen– que començà en temps molt remots o llunyans, quan la Poble era sols un racó de muntanya i els seus habitants vivien únicament i exclusiva del producte de la terra.

Anem a veure el que era aquest costum l'origen del qual, si bé confús, procurarem explicar sense afegidures ni cap mena de comentaris.

Els Moliners, el nom dels quals esdevingué tradicional, no eren altra cosa que una colla d'homes vestits de dones, això és: amb fal·dilles, gipó i el cap cobert per una caputxa lligada al coll. Cadascun dels Moliners portava, penjat, un gros sarró ple de paperines de cendra, i era indispensable anar armat amb un llarg bastó.

Així amb aquesta indumentària, a la tarda del dimarts de Carnestoltes, sortien les colles de Moliners saltant de la Plana i les Coromines (4) en nombre d'una vintena, fent cap a la plaça de la Vila, movent gran sarrofol i cridòria.

Enfront mateix del portal de l'antic Molí de la Vila, l'edifici del qual encara existeix, s'hi trobava, esperant, l'home de la pell. Aquest home, condemnat a ésser el sac dels cops, posat de genolls a terra, era cobert d'una grossa pell de couro que li cobria i salvaguardava tot el cos.

Reunits llavors els Moliners i preparat convenientment l'home de la pell, començava el ball, una mena de contrapàs amb música de flabiol i tamborí, que tocava des del balcó un home aficionat (5). La colla de Moliners dansaven entorn l'home de la pell pegant-li garrotades al compàs de la música, i finalment amb un rebatut solemne, una pluja de garrotades aplanaven aquell home fins que se suposava que era difunt.

I mort l'home, els Moliners, entre xiscles i esgarips, obrien els sarrons i començava el gran diluvi de farina cendrosa i les paperines brunzien pels balcons i rebotaven sobre la gent curiosa deixant-los empolainats, fent-se, a més a més, difícil de sortir de la plaça, presa d'una densa polseguera.

Acabades les paperines, es repetia el ball i saltant d'alegria i mo-

vent gran xivarri, marxaven els Moliners pel mateix cantó d'on havien vingut.

Significat de l'espectacle

De ben segur que els lectors preguntin: i bé, quina mena de significació tenia aquest espectacle tan xaró i alhora dantesca? I per quin motiu esdevingué tradicional, servant-lo els poblatans molt centenars d'anys?

De manera senzilla ho explicarem, advertint que, la nostra versió, és reflex fidel del que deien molts poblatans ja traspassats.

Sembla que l'antic Molí de la Vila havia estat cedit per gràcia a un moliner poc escrupolós. Si bé una dita popular diu que “de moliner pots canviar, però no de lladre”, el cas es que el nostre moliner no robava, ans al contrari, donava els sacs ben curulls, sense mancar-hi pes, però com a rei de la matràcula barrejava una mena de farina cendrosa que no tenia res de blat.

Les dones poblatanes –en aquell temps no hi havia flequers i les dones pastaven cadascuna a casa seva– feien un pa terriblement dolent, atapeït com una llosa, impossible de menjar i menys de digerir. Les queixes ploïen sobre l'eixerit moliner que sempre s'excusava dient que el blat era pollat i migrat, mentre amb una rialleta al llavi, taral·lejava una cançó, com si volgués estimular les atribolades dones. La cançó deia així: “Al Molí de la Vila porteu-hi bon gra / de ferment i xeixa, que fareu bon pa.”

Passava el temps, i la cosa adquirí un aspecte alarmant, colpidor. Damunt la Poble hi planava el desconsol, un veritable flagell que atemptava contra la salut pública: “Què serà, deien els uns, / com pot ser,

Música d'Els Moliners, tal com apareix transcrita al *Costumari Català*, de Joan Amades.

deien els altres? Mai a la vall de Lillet/
ha passat cosa més rara...!”

La gent s'aflaquia que semblaven esquelets. Els homes d'una manera especial perdien les forces i arrossegaven la mort pels carrers: “Els homes, sense forces, / no ho són pel treball, / els infants cor-tristos / amb ulls aclofats, / el jovent no's casa, / altra feina hi ha”.

A la Plana, homes i dones eren carregats de golls: “Golluts a la Plana / pidolen de fam, / els vellets es moren / secs i demacrats, / les nines formoses / semblen espantalls.”

Les terres quedaven sense conrear i el bestiar es moria per porxos i corrals. La Pobla seria ben prest un cementiri: “Per porxos i eixides / es mor l'aviram / les terres són ermes / sense conrear / i arreu la mala herba / pobla els caminals. / Vila de la Pobla / quin hivern vindrà!”

La gravetat del cas exigia mesures enèrgiques, terminants, i l'ajuntament es reuní en consell: “L'ajuntament pren consell / per afrontar la desgràcia / tothom t'è dret a parlar / però ningú no t'è paraula. / Les cares dels regidors / semblen morts d'estar per casa”.

En efecte. Els bons anhels dels governants no acertaren en cap solució; llur estat d'ànim deprimat i corprès no els permetia dir que l'ànima fos seva. A més, d'aquell mal que afligia al poble era arriscat culpar-ne al Moliner sense la certa-esa absoluta de si allò que donava era o no farina de blat. Per altra part, el Moliner era persona de prestigi i tothom sabia que tenia les espatlles guardades.

Si bé en aquells temps potser ja hi havia metges i laboratoris d'anàlisi, l'avenç de la ciència no havia encara arribat a certs pobles com el nostre i per tant, els metges i els remeis que s'usaven eren casolans: “En tant la gent va morint / avui un i demà un altre. / La desgràcia s'ha esbombat / pels pobles de la contrada, / i han vingut quatre bruixots / del cantó de Matamala, / de les Lloses altres tres, / dos del poble de Sant Jaume.”

El mal de la Pobla fou conegut per tots els pobles de la rodalia, i ben prest foren cridats els curanderos de més renom que vingueren de Matamala, les Lloses i Sant Jaume de Frontanyà. Aquests curanderos després de “visitar” i “examinar” detingudament tots els malalts, varen “dictaminar”, afirmant de manera categòrica que el mal que

Dibuix de l'artista berguedà Gero sobre Els Moliners, per a la portada de L'EROL núm.8

afligia el poble era “mal donat”, i que bé podia ser “influit” pel pa que tindria alguna substància nociva per a la salut.

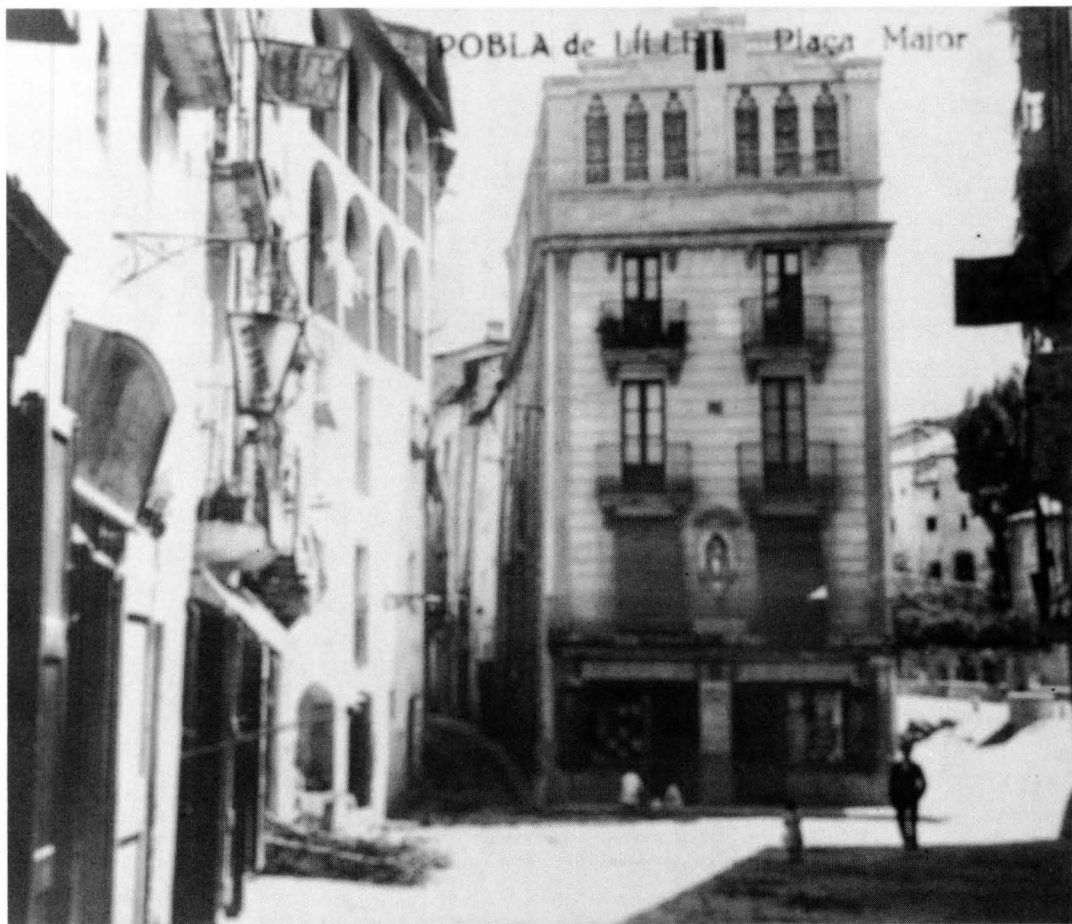
Ja no hi havia dubte. El Moliner fou requerit oficialment i amonestat de totes les responsabilitats que caurien sobre seu. Però l'home plantà cara a la justícia, invocant el seu prestigi i repetint l'excusa del blat migrat i dolent, sense descuidar-se de desgranar a flor de llavis la consabuda cançó: “Al Molí de la Vila porteu-hi bon gra / de forment i de xeixa, que fareu bon pa.”

No hi havia cura. Les autoritats eren impotents, temoroses a l'enssem de la influència del Moliner. Mentrestant el mal s'estenia com un gram que faria desaparèixer la raça poblatana. Sols un Déu del cel podia posar remei a la calamitat: “Les dones, com boges / diu que hi ha pres part, / si elles no ho adoben / Déu sap qui ho farà. / A dintre d'una era / totes s'han citat, / quan ha tocat l'hora / no n'hi falta cap. / Quina xerrameca

/ i quins disbarats! / de supersticioses / bandera han alçat. / Luna diu que l'home / li han embruixat / l'altra diu d'uns polvos, / l'altre diu pecats, / i es parla de bruixes / diables i sants, / velles que malmiren / i d'homes damnats, / i entre xerrameca / no s'entenen pas / que allò és un desori / de crits i pecats.”

Però, dues dones, per cert, les més reposades, s'idearen un bon truc per tal de descobrir la maldat del Moliner. Varen portar una coixinera de bon blat al molí, demanant al Moliner que els fes la molta en la seva presència. I per esperar: “Les dones s'asseuen a prop del portal, / treuen la filosa i vinga filar”.

El Moliner, però, era un home viu i simpàtic: “que tens el rostre alegre / i una atracció tan estranya / que amb les dones ets galant / però no tens dona per casa...” No volia noses, i amb la rialla a flor de llavi, digué a les dones que filaven: “Aneuse'n bufones, i torneu demà / com no tinc bassada, el rodets no va.” De nits,

Plaça del Molí de la Vila durant els anys vint, amb l'edifici on hi havia el molí (casa amb arcs, a l'esquerra de la fotografia).

però, tot era aigua i les moles rodaven com esperitades. El Moliner, vetllant, treballava tancat dins del molí. Però si ell no dormia, les dones també vigilaven: “Els ulls tenen vista, / les parets forats, / la cobdícia brilla / per la flor del gra...”

La nit era fosca com una gola de llop. Dues dones, arrapades per les parets, arribaren fins a les portes del molí. Per les esclertes i les juntures de la portalada, les dones guaitaren vers l'interior: “Les moles rodaven, / catacric, catacric.”

Atrafegat sota la claror d'un llum d'oli, l'eixerit Moliner manipulava a la seva manera, i tant prest omplena sacs, com garbellava una espècie de cosa farinosa que barrejava al raig de la mola. Amb certesa irrefutable, les dones varen observar que l'home feia matràcula i que garbellada convenientment, barrejava cendra a la farina: “Moliner bon moliner / advocat de la matràcula / posa la pell en remull / que t'espera una sumanda, / que en el món, per llei de Déu, / aquell que la fa la paga.”

S'ha dit que un secret en boca de les dones, és aigua en cistella... El cas és que totes foren assabentades del gran descobriment i del no menys gran acord, pres per unanimitat, amb l'obligació rigorosa de

no divulgar a ningú els propòsits projectats per una data determinada. El secret, doncs, fou inviolable: “És dimarts de Carnestoltes / i a la plaça fan sarau, / les dones s'han tornat boges, / i porten garrots i pals.”

Era després del migjorn d'un dia del mes de març, i sobtadament va esclatar la gran revolució. Colles de dones carregades de sacs i coixines, saltaren de la Plana i les Coromines en actitud agressiva, brandant pals i garrots entre esgarips i xiscles de desesperació. Lonada d'aquelles dones i l'escàndol que movien tenia quelcom d'apoteòsic, com un esdeveniment tràgic i confús. Obeint una consigna, si bé desordenadament, aquella allau de dones es llançà vers el molí, envaint tota la plaça: “El Moliner que dormia / diu que se n'ha assabentat, / i ha barrat totes les portes / amb bon pany i forrellat.”

Si treballava de nits, és natural que dormís de dia, però els xiscles i crits el despertaren i un greu presentiment li posà la pell de gallina. Cuità a barrar les portes, però tal previsió fou inútil. Una avalantxa de dones caigué sobre la portalada i les portes rodolaven per terra en mil bocins: “Espantat de tal desori / vora el riu s'entaforà, / aplanat sota les ales / del rodet del carcabà.”

Veient-se perdut s'amagà sota la volta del carcabà, ran de l'aigua. Inútil amagatall. Leixam de dones es llançà a l'aigua i fou pescat i arrossegat com un tronc dalt de la plaça. Demanava perdó... Prec també inútil. Un clam de condemnaçió ressonà com una mal continguda explosió de venjança, i sense pietat començà la pluja de garrotades sobre el cos del dissortat Moliner.

L'escàndol desvetllà els homes malalts que saltaren del llit i amb penes i treball arribaren la plaça per tal d'imposar ordre i reflexió a les dones. Fou per demés. Aquelles dones deslligaren els sacs i coixines i amb folla quimera llençaven a grapats aquella farina cendrosa, fent-se impossible entrar a la plaça. L'alcalde, aixecant la vara, volia imposar, també, la seva autoritat. Endebades. La plaça era presa per un núvol dens de polseguera, i la “farina” brunzia damunt els homes espantats. Un veritable caos, una tempesta confusa que donava la impressió d'un sinistre entre crits i planys. Era la justícia a mercè de les dones poblatanes.

La tradició no determina si el Moliner sortí viu o mort del tropell, però sí que de llavors ençà: “Al Molí de la vila si hi porteu bon gra / de forment i de xeixa, pastareu bon pa”.

Els poblatans vivien aquell record i, amb l'alegria que és de suposar, celebràvem tots els anys la festa dita dels Moliners.

Notes

1. Els darrers anys es van ballar de nou a càrrec dels alumnes de l'Escola Pública Lillet a Güell i del grup Dansaires d'Ardericó.
2. Jaume Fabregas i Artigas. La Poble de Lillet (1890 - 1958)
3. Hem respectat el text en la forma en què va ser escrit, havent corregit, però, algunes errades tipogràfiques i ortogràfiques.
4. La Vila, la Plana i les Coromines, són barris de la Poble de Lillet.
5. Durant més de trenta anys, va tocar el flabiol i el tambori el poblatà Manel Baqué, i si bé era un aficionat, li deien *El music*. El nom heretat de *cal Manel music*, subsisteix encara avui dia en una casa del carrer del Regatell.
6. A L'EROL núm.8 (març de 1984) hi ha un article de Núria Alba Roma sobre “El ‘Ball dels Moliners’ de la Poble de Lillet”. Pàg. 30-33.

Jaume Fabregas i Artigas

Estudiós de temes de La Poble de Lillet